

LİSELERDEKİ YAZIN EĞİTİMİNE YENİ BİR YAKLAŞIM

V. Doğan GÜNAY*

Özet

Ülkemizde yazın dersinin öğretiminde her zaman sorunlar olduğu söylenir. Neden olarak da öğrenci merkezli bir eğitim yerine ezbere dayalı bir eğitimin yapıldığını söyleyebiliriz. Bu makalede ‘nasıl bir yazın eğitimi yapılmalıdır?’ sorusuna yanıt aranmıştır. Geliştirilen yaklaşımda iki farklı ders (okuma ve anlama, yazma ve sözbilim) önerilmiştir. Okuma anlama dersinde bir kısım edebiyat tarihine yer verilse de, asıl olarak öğrencinin etkin olacağı anlama ve anlamlandırmaya önem verilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Temelde öğrencinin metni okuyup, anlayacağı ve yorumlayacağı bir yaklaşım savunulmuştur. Yazma ve sözbilim dersi ise diğer dersteği öğrenilen bilgilerin uygulama örneklerinin yapılacağı bir ders olarak düşünülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Yazın dersi, okuma ve anlama, yazma ve sözbilim

Giriş

Her toplum kendi dilini, yazını, kültürünü topluma katılan yeni kuşaklara doğru olarak öğretmek, bu değerlerinin kaybolmadan ve gelişerek daha sonraki kuşaklara aktarmak; hatta olanağı varsa, kendi değerlerini başka uluslara da öğretmek ister. Toplumun kültürel değerlerinin yeni kuşaklara öğretilmesindeki temel amaç, kendine ait değerleri geliştirerek ve zenginleştirerek ilgili toplumca sürekliliğinin sağlanması ve yaşatılmasıdır. Bu anlamda, kültürel değerlerin hem yeni kuşaklara öğretilmesi hem de yeni kuşakların bu değerlere katkı sağlaması önemlidir. Bir topluma ait kültürel değerlerin başkalarına öğretilmesindeki nedenleri farklıdır. Bir yandan dünyaya kendi kültürünü ve değerlerini tanıtmak ve bu yolla başkaları üzerinde egemenlik kurma isteği, diğer yandan da bu kültürel değerden az ya da çok para kazanma arzusu biçiminde sıralanabilir. Nedenler yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Her zaman yenilerini eklemek olasıdır.

Bu çalışmada birinci sorun ile ilgili görüşler belirtilecektir. Yani “Türk toplumu yeni kuşaklara kendi dilini, yazını nasıl öğretiyor?” sorusu ile var olan durum kısaca özetlendikten sonra “nasıl öğretmelidir?” sorusuna yanıt aranacaktır. Var olan durumun kısa bir betimlemesinden sonra, aksayan yönler saptanacaktır. Sorun ya da sorunların nereden kaynaklandığı tartışıldıktan sonra, söz konusu sorunumuzla ilgili geliştirilen yaklaşım ortaya konulacaktır. Önerimizle ilgili kuramsal çerçeve de, önerimiz bağlamında ele alınacaktır.

1. Sürdürülmekte Olan Yazın Eğitimi

Okullarımızda okutulan dilbilgisi ve yazın derslerinin amaçları ve yaklaşık olarak nasıl işlenmeleri gerektiği kuramsal olarak Millî Eğitim Bakanlığının ilgili yönetmelik ve kararları ile belirlenmiştir. Bu amaç ve işleyişi kısaca Türkçeyi doğru kullanmak, öğrencinin düşünsel ve zihinsel gelişimine katkı sağlamak biçiminde özetlemek olasıdır. Söz konusu derslerin başka işlevlerinin de olduğu açıktır. Örneğin toplumsal değerlerin (dil, sanatın, şiirin, öykünün, mimarinin vb.) kendisinde barındırdığı estetik hazzın tadına varmak da yazın (ya da güzel sanatlar) eğitiminin amaçları arasında sayılır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının Türkçe Eğitim İzlenesi Genel Amaçlarında (Karar No: 172, Karar Tarihi: 22.09.1981), ilgili dersler yoluyla öğrenciye kazandırılması arzulanan hedefler ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Adı geçen genel amaçlar arasında birinci sıraya “okuduklarını tam ve doğru anlama gücü kazandırmak” hedefi yerleştirilmiştir. Aslında bu doğru bir yaklaşımdır, ancak bunun nasıl yapılacağı ile ilgili yeterli çalışma bugüne değin yapılmamıştır. Sanıyoruz yazın eğitiminde görülen sorunların temelinde uygulamadan kaynaklanan eksiklikler söz konusudur. Her ne kadar Milli Eğitim Bakanlığı yönlendirici ve eksiklikleri giderici yönetmelikler ve kararlar çıkarmış olsa da, bunların pratikte uygulanmasına yönelik altyapının yeterince hazır olmadığı söylenebilir. Örneğin amaçlardan birisi ‘estetik duyguların gelişmesine katkıda bulunmak, öğrencinin bu hazzın tadına varmasına yardımcı olmak’ biçiminde belirtilmiş olup, ancak bunun nasıl yapılacağı bütünüyle öğretmenin bireysel yeteneğine ve başarısına bırakılmıştır. Metinle ilgili çalışmalar zor olduğundan öğretmenler de genellikle metin üzerinde dilbilgisi çalışmalarına ağırlık vererek metin incelemesi yolunu seçmişlerdir. Bakanlık tarafından uygulama biçimi yeterince belirtilmiş olsa bile, bu örneğe dayalı olarak estetik hazzın tadına varacak bir eğitimin sürdürülüp sürdürülmediği tartışılabilir. Bu sorunun da değişik nedenleri olabilir. Uygulanan sistemden kaynaklanan, öğretmenden ya da öğrencinin toplumsal katmanından kaynaklanan değişik nedenler sıralanabilir. Bizce temel sorun, öğrenciye bazı bilgileri uygulamaya dayalı bir eğitimle öğretmek yerine ezbere dayalı bir yaklaşımın sürdürülmesidir. Elbette üniversite sınavlarındaki “Türkçe ve dilbilgisinden şu kadar soru gelir ve değeri şudur” gibi tümüyle çıkarıcı yaklaşımın da bu derslerin sağlıklı yapılmasına önemli bir engel olduğu ortadadır.

Konunun başlığına uygun olarak, yazın ve eğitimle ilgili kısa bir açıklama verelim. Her iki kavramla ilgili çok değişik tanımlar bulunabilir. Yazın ile ilgili kısaca şunları söyleyebiliriz: Yazınsal metinlerde her türlü dil kullanımını görmek olasıdır. Bir bakıma dilbilgisinin en iyi öğretilebileceği yer yazınsal metinlerdir denilebilir. Öğrenilen dilin ve kültürün en özgün ve farklı yanlarının görülebileceği kaynaklar olarak yazınsal metinler gösterilir. Her ne kadar (özellikle anlatı türü yazınsal metinlerde) kurmaca bir yapı söz konusu olsa da, insanın düşünce sisteminin gelişmesine önemli katkıları olduğu açıktır. Kısaca toplumsal belleğin gelişmesine ve zenginleşmesine yazın ve kültürel birikimi öğreten derslerin önemli katkıları olduğu açıktır.

Eğitim ile ilgili de çok değişik tanımlar vardır. Her tanım kendi içinde tutarlıdır ve her tanımın doğru olan birçok yanı vardır. Tüm tanımlardan çıkarılacak genel bir yaklaşımı şu biçimde özetleyebiliriz: Kişinin bilmediği, eksik ya da yanlış bildiği bir durum ya da konu ile ilgili olarak, tekrara dayalı bir izleneyi sürdürerek kazandığı bilgiler bütünüdür. Yani sürdürülen eğitimin sonunda kişi belli bir bilgi, tutum ya da davranış kazanır, önceki davranışını geliştirir ya da düzeltir. Yine kişi bir şeyi kazanmak için eğitimle ilgili bir izleneye kayıt olur ve bu izleneyi sürdürür. O hâlde eğitim kişiye kazandırılan bilişsel, davranışsal ya da tutumsal etkinliklerin bütünü olarak tanımlanabilir. Eğitimde bir izleneye olmalı, alıcı kitleye öğretilen konu ya da

konular belirlenmeli ve bu durumun bir zaman çizgisi üzerinde sıralanması gereklidir. Kuşkusuz alıcıda (öğrencide) bu tür bir değişimin gerçekleşmesi için tekrarın önemli bir yeri vardır.

Okullardaki tüm dersler eğitimin bu amaçları doğrultusunda yaptırılır. Bu açıdan kimya ya da matematik dersi ile yazın dersi arasında bir fark yoktur. Yazın eğitimi ya da dilbilgisi eğitimi de bu bağlamda düşünmek olasıdır. Okutulacak ders kitaplarının özelliklerini de, özellikle yazın dersi açısından, (kitapların seçimi, kullanılan metinlerin uygunluğu, ders izlenceleri vb.) tartışmak gerekebilir. Ancak ders kitapları ile ilgili değerlendirmeler bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

Ülkemizde yapılan yazın eğitimi ile ilgili farklı görüşler ortaya atılabilir. Yapılan eğitimin olumlu yanlarından söz edilebileceği gibi olumsuz yanlarından da söz edilmesi çok şaşırtıcı değildir. Sorun bakış açısı ile ilgilidir ve uygulanan yöntem belli bir tutarlılık oluşturuyorsa belli olumlu yönlerinin olacağı açıktır. Yine de öğrenciye kazandırdıkları ve öğrencinin bu dersler sonucunda kendisine mal ettiği bilgiler açısından bakıldığında verilen eğitimin çok yeterli olmadığı görülebilir.

Bizce yazın eğitiminde görülen en önemli aksayan yan, herkesin koro şeklinde söylediği şekliyle, ezbere dayalı bir eğitim biçimidir. Öğrenciye okuma alışkanlığı ver(e)meyen, sorgulayarak ve metnin kendi iç devingenliğini ortaya koymaya yardımcı olmayan, anlamın oluşumunda öğrenciyi okumanın merkezine getirmeyen bir yazın eğitimi, sorunlu ve eksik işleyişe sahiptir. Öğrenciyi yazın dersinde yazar adları, akımlar ve kitap adlarını öğrenmeden öteye taşımanın yeni bir yaklaşımla yazın alanına bakmasını sağlamasının daha doğru bir adım olacağı açıktır. Yazın tarihini öğrenen bir kişi bazı adları ve yazarları bilecektir ama bu gündelik yaşamda sıklıkla kullanabileceği bir bilgi olmayacaktır. Bir bakıma ders kitapları ve okul dönemi sonrasında pek de işe yaramayacak bir liste öğrenmiş olacaktır. Roland Barthes'ın söylediği şekilde yazın tarihi bir çocukluk anısı ya da lise anısı olarak kalabilir (Barthes, 1981, 65). Yazın dersinde öğretimin ve bilgi yüklemenin yanı sıra (yazın tarihi ve başka bazı temel bilgiler), önemle üzerinde durulması gereken bir uygulama kısmının da olduğu ve olması gerektiği de açıktır (Doubrosky, 1981, 8). Ama yazın derslerinde öğrenciyi etkin kılmadan metnin iç devingenliğini, tutarlılığını ve bağdaşıklığını öğrenciye fark ettirmeden yapılan bir eğitimin sonunda teste dayalı bir yazın eğitimi ortaya çıkar. Bu eğitimle yetişen bir öğrenci de kendi isteği ile bir sözcüğün anlamı için sözlüğe bakmaz, bir şiir kitabının iki satırını okuyarak ilgilendiği kitabı almaz ya da kitapçılarda gezmeyi gereksiz bir zaman kaybı olarak görür. Roman ödev verildiği için okunur, öykü kitabı öğretmenin zorlaması ile satın alınır vb.

Diğer yandan ülkemizdeki yazın eğitimi ile yazın tarihinin birbirine karıştırıldığı da bir gerçektir. İlgili ders izlencesi içerisinde yazın tarihine mutlaka yer verilmelidir, ancak tüm dersi bu biçimde düzenlemek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Yazın tarihi ile belirtilmek istenen şey, ele alınan bir metnin, romanın, anlatının, öykünün o toplumun yazını içindeki süredizimsel yerinin ortaya konulduğu bir yaklaşımdır. Yazın tarihi Goldenstein'in dediği gibi "incelenen olgunun yüzeysel bir katmanını oluşturur" (Goldenstein, 1998, 47). Sadece metnin anlamını açıklamada bu denli az bir işlevi olan yazın tarihine dayalı olarak metni yorumlamak tartışmalı bir durum olacaktır. Bazı durumlarda yazın tarihinden yararlanılabilir ancak bir metnin anlamını açıklamada bu oldukça sınırlı bir alanı kapsar. Metnin anlaşılması için metnin yazıldığı dönem ya da hangi yazın akımı içinde bulunduğu çok önemli olmayabilir. Yani şu yapıt şu dönemde yazıldı, şu akım içinde, şu yapıttan önce yazıldı, bundan sonra yazıldı gibi bilgiler metnin anlaşılmasına doğrudan bir katkısı yoktur. Belki yazın tarihi yazarlar ya da bir yapıt ya da

yazarla ilgili araştırma yapanlar için bu bilgi önemli olabilir ama bir öğrenci için doğrudan önemli değildir.

2. Nasıl Bir Yazın Eğitimi?

'Nasıl bir yazın eğitimi?' gibi oldukça beylik bir soruya herkesin söyleyecek bir sözü ve yanıtı vardır. Her öneride ilginç düşünceler olabilir. Yukarıda belirtilen eksik yanları giderici bir yazın eğitimi arzulanıyorsa, sanıyoruz sürdürülmekte olan izlencede bazı değişikliklere gidilmesi gerekir. 'Var olan izlencede neler değiştirilebilir?' ya da 'nasıl daha etkin bir yazın eğitimi yapılabilir?' soruları bağlamında yeni bir yaklaşım gerekeceği açıktır. Biz de kendimize göre geliştirdiğimiz bir yazın eğitimi burada kısaca değerlendirmek istiyoruz. Bizim önereceğimiz yazın eğitimi, kısaca öğrenciye dayalı ve çözümleneci bir yaklaşım olacaktır. En azından ezbere fazla yer vermeyen bir yazın eğitimi olacağı açıktır. Oluşturulacak yöntemi kendi çalışma alanımızdan esinlenerek geliştirdiğimizi belirtmeliyiz.

Daha önce de belirtildiği gibi ezbere dayalı bir yaklaşım yerine, sorgulayıcı ve öğrenci merkezli bir yazın eğitiminin gerekliliği açıktır. Okuduğu metnin estetik yanını görecek ve bu yandan haz alacak öğrenciler arzulanıyorsa, bu yönü öne çıkaran bir izlencenin oluşturulması zorunludur.

Yazınsal metinlerde okuyucu önemli bir görev üstlenir. O hâlde metin karşısında sorgulayan, metne anlam katmak için derslerde daha etkin olan bir öğrencinin bugünkü derslere göre daha yararlı olacağı açıktır. İletişim denilen olgu tek yanlı bir etkinlik değildir. Bir yazınsal metnin anlamı için yazar kadar okuyucuya da iş düşer. Bu doğrultuda örneğin metindeki kurmaca yapıyı sorgulayan, metin örüntüsünü oluşturan, artgönderim ve bağdaşıklık (*ilgili kavramlar için bkz. Günay, 2003, 57-114; Günay, 2002, 63-66*) gibi kavramlara bağlı olarak metni bir bütün olarak ele alıp değerlendiren bir öğrenci çalışması söz konusu olmalıdır. Bu tür bir eğitim için de derslerin yeniden ele alınması gerekecektir.

Öğrencinin metnin anlamını oluşturmada öğretmen kadar, belki de ondan daha fazla etken olduğu bir ders izleme biçiminde ezberlenecek bir şey bulunmaz. Her zaman söylenegelen ezberciliğin ortadan kalkması, bizce öğrenci merkezli bir ders izleme biçimi ile giderilebilir, yani derslerde öğrencinin etkin olmasına bağlı olarak bu sorun ortadan kalkacaktır. Eğer anlama, algılama, açıklama ve yorumlama gibi alıcı/okuyucunun yaptığı etkinliklere dayalı bir ders izlenirse, yukarıda tanımlanan eğitim kavramı tam anlamıyla yapılmış olur ve söz konusu dersler için sorun olarak görülen ezberci yaklaşım kendiliğinden ortadan kalkar. Bu tür bir okuma (metin inceleme, yazınsal metinleri anlamlandırma) edimi öğrencinin etkin katılımı ile yapılabilir. Derslerde öğrenci, her bakımdan etkin olacak ve kendisi metnin (yeniden) üretilmesinden sorumlu olacaktır. Kısaca böylesi bir okuma biçiminde öğrenci metni her bakımdan kavrayacaktır ve bu etkinliğe dayalı başka yaklaşımlar deneyebilecektir. Kavradığı oranda yorum, çözümlenme ve bireşime (senteze) gidebilecektir.

Burada kısaca açıklamaya çalışılan bir eğitim örnekçesi için derslerin yeniden ele alınıp düzenlenmesi de gerekeceğini daha önce de söyledik. Örneğin **Okuma ve Anlama** dersinin yanında, bu ders ile eşgüdüm içinde yürütülen **Yazma ve Sözbilim** dersi gerekmektedir.

Okuma ve Anlama derslerinde bir dönem Türk yazın tarihine ayrılrsa da, asıl olarak metin okuma yöntemleri üzerinde durulur. Örneğin küçük yapı ve büyük yapı bağlamında metinler ele alıp incelenir. Öğrencinin katılımını sağlayacak ders kitaplarının da hazırlanması bu aşamada düşünülebilir. Böylesi bir yaklaşım ile hazırlanmış yazın dersinde sanıyoruz öğrenci daha istekli olarak derse katılacaktır. Öğrenciyi bilimsel terimlere boğmadan hazırlanabilecek bir ders ile oldukça verimli bir yazın dersi yapılacağını düşünüyoruz.

Okuma ve Anlama dersinde yazınsal ürünler değerlendirilirken, **Yazma ve Sözbilim** dersinde farklı türden uygulamalar yapılabilir. Özellikle farklı metin tiplerinin özellikleri ele alınarak değişik uygulamalar **Yazma ve Sözbilim** dersinde yaptırılır. Sanıyoruz Bakanlığın Türkçe izlencesi ile ilgili kararında belirtilen “öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek; onları, Türkçeyi gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek” olarak belirtilen ilkesi ancak böylesi bir dersle gerçekleştirilebilecektir.

Bu iki dersi bir bütün olarak ele almak ve bu düşünceyle bir izlençe oluşturmak gerekir. Birisinde yazınsal ürünler ayrıntılı olarak incelenir ve anlamlandırılır. Diğerinde ise farklı türden metin tipi oluşturulmaya çalışılır. Böylece öğrenci yazma ediminin çok kutsal bir şey olmadığını görecektir ve kendisi de belki ilerideki çok özgün öykülerinin, romanlarının ilk örneklerini bu derslerde oluşturabilecektir. Burada önerilen **Yazma ve Sözbilim** dersini bütünüyle uygulama dersi olarak düşünmek yanlış olmaz.

Bu iki dersi izleyen öğrencide eğitimsel anlamda bir değişiklik olacağı açıktır. Öğrenci hem yazınsal metinden haz alacak hem de metin yazımı için öğretilen farklı bilgilerden kendisine uygun olanı kullanma açısından belli bir araştırmaya yönelecektir. Yine araştırma yöntemini, bir metne farklı bakabilmeyi öğrenen bir kişi, düşüncesini belirli görüşlere uygun olarak oluşturmayı bilecektir.

Etkili dil kullanımını pekiştirici ve dilin inceliklerinin nasıl kullanılacağını gösterildiği bir dersin bugünkü uygulamalardan daha verimli olacağı açıktır. Bir yandan yazınsal bir metnin içyapısını ve anlam oluşum sürecini ayrıntılı olarak görebilmek, diğer yandan da dilin farklı kullanımını, dilbilgisinin en özenli kullanımını fark edebilmek ve uygulamak her bakımdan verimli bir ders sağlar.

3. Okuyucu ve Metin

Okuma zihinsel ve bilişsel bir süreçtir. Yazarın iletisini algılama, anlama ve yorumlama sürecidir. Bu üç edimi gerçekleştirme etkin olarak yapılır. Okuma ile ilgili farklı disiplinlerden söz edilebilir: Edimbilim, alımlama estetiği, metindilbilim, yazınsal göstergebilim vb. Bu tür bilimler metindeki anlam olayını ortaya çıkarmayı amaçlar. Metni anlamlandırmak, algılamak ve yorumlamak amacıyla bu tür bilimlere başvurulur. Yine bu bilimler çerçevesinde ve onlara bağlı yöntemler doğrultusunda metin inceleme için de farklı yaklaşımlar uygulanır. Örneğin Lita Lundquist bir yazınsal metnin incelenmesi için altı aşamalı bir süreçten söz eder (*Aktaran* Adam, 2000, 11-12):

* edimsel düzey (Metin ile kullanıcıları arasındaki ilişki ele alınır),

- * izleksel düzey (İzlek ve izleksel gelişme incelenir. Yine temel izlek, yardımcı izlek, kanıt, örnek, tanıtlama vb. bu düzeyde ele alınıp değerlendirilir),
- * anlamsal düzey (Bu aşamada sözcüklerin tümceler ve metnin anlamları daha ayrıntılı olarak ele alınır. Metin içi bağıntılayanlar, tümcelerarası ilişkiler de bu düzeyde yapılır),
- * sözdizimsel düzey (Metnin sözdizimi, söz edimleri, tümceler arası dönüşümler, metnin tutarlılığı bu aşamada yapılır),
- * sözbilimsel (retorik) düzey (Geleneksel sözbilimin dört düzeyi (yaratıcılık, düzenleme, biçem ve eylem) yanında; yinelem, karşıtlama, tersinleme, eğretileme, uyak, ünsüz yinelenmesi vb. gibi söz sanatları bu düzeyde incelenir) ve
- * düşüngüsel (ideolojik) düzey (Vericinin niyeti, izleksel yapıların oluşumu, toplumsal ve öznel tutumlar gibi metnin düşüngüsel yanları ele alınır).

Bir lise dersinde bu düzeylerin hepsini ele almak zor olabilir ancak çoğunluğunun açıklanabileceğini düşünüyoruz. Örneğin bizim önerdiğimiz yeni ders izlencesinin geneli edimsel düzeyi de ilgilendirir. Şimdiki lise yazın derslerinde sıklıkla yapılan izleksel düzeydir. Ancak yapılan derslerde daha sınırlı konular ele alınır. Metnin ana fikri nedir, yazar neden söz etmiştir gibi. Hâlbuki metnin örgelerinden yola çıkılarak oluşturulacak bir izleğin ortaya konmasında öğrenci daha etkin olacaktır. Belki şimdiki izlencede hemen hiç kullanılmayan aşama sözdizimsel düzeydir denilebilir. Önerilen **Yazma ve Sözbilim** dersinde sözdizimsel ve sözbilimsel düzeyle ilgili oldukça farklı uygulama örnekleri yaratılabilir. Yine yazın kolunda okuyan bir öğrenciye metnin düşüngüsü ile ilgili bilgiler vermek ve farklı düşüngüsel yapılardan söz etmek yanlış olmayabilir.

Her yazınsal metni farklı biçimlerde ve değişik bakış açıları ile değerlendirmek ve yorumlamak olasıdır. Her sanat yapınının değişik dönemlerde ve farklı açılardan bakıldığında farklı anlamlar sağladığını herkes bilir. Bu yazınsal metinlerin çok anlamlılığını belirten bir olgudur. Yazınsal metnin çoğul okumaya elverişli olduğu hem bir gerçek hem de kaçınılmaz bir olaydır. Okumanın somut etkinliği, iletişimsel edimbilimi açıklayan bir etkinlik olarak ortaya çıkar.

Günümüzde metin okuma ve incelemede okuyucuya daha fazla yer verilmektedir. Yazın dersinde “yazar burada ne demek istiyor?” sorusuna yanıt aramak yerine (öyle ya, yazar bir şeyi demek istememiştir, bir şeyi açık olarak demiştir), “ben buradan ne anlıyorum?” sorusunu sormak daha doğru olacaktır. Okuyucu (bizim bağlamımızda öğrenci), metin karşısında anlam üreten, metne devingenlik sağlayan, yazar ile birlikte ortak kurucudur. Metin ile girdiği özel ilişki ile varlık bulmakta ve bu konumu nedeniyle “okuyucu” olarak tanımlanmaktadır. Şunu da bilmek gerekiyor ki, okuyucunun metin ile kurduğu ilişki çok yönlüdür. Bu ilişki toplumbilimsel, ekonomik, düşüngüsel (ideolojik) ya da ruhbilimsel ve başka birçok yanları kapsayabilir.

"Metnin bir doyum aracı olması ya da okuyucuyu güdülemesi de, boş kısımları doldurma ile ilgilidir. Bu boşlukları doldurma sırasında, çok değişik bilgilerden yararlandığını gördüğünde okur da kendi durumuna şaşırabilir. Okuyucu metni anlaması sırasında sanatsal yeteneğini ve sanatla ilgili (müzik, resim, sinema, heykel, mimari vb.) bilgisini kullanır. Gerektiği zaman

(örneğin bir betimleme ile ilgili olarak) üç boyutlu görselliğe başvurur. Okuma sırasında kullandıkları bunlarla da sınırlı değildir: Mekanikle ve teknoloji ile ilgili bilgilerini, imgelemeyi, insan vücudu, beden bilgisi ile ilgili durumları, matematiksel kavramlaştırmayı, mantıksal düşünmeyi, yaratıcı ve bütüncül düşünebilmeyi göz önünde bulundurur. Okuyucunun bazı metinlerin anlamlandırılmasında merak, süreklilik ve direngenlik ya da sezgi işine yarayacaktır. Bu etkinliklere her zaman yenilerini de eklemek olasıdır" (Günay, 2003, 12-13).

Yazar tarafından boş bırakıldığı söylenen ya da öyle olduğu var sayılan kısım, aslında metnin genel yapısı içerisinde vardır, ancak bu boşluklar metnin daha ayrıntılı okunması ile doldurulabilecektir. Bu da okuyucuya düşen bir etkinliktir. Örneğin artgönderimler, öngönderimler, sezdirimler ve bu sezdirimlere bağlı olarak okuyucunun yapacağı çıkarımlar metindeki boş kalan kısmı doldurmaya yönelik çalışmalardır.

İletişim açısından yazar birinci sıradadır, ancak okuyucu olmadan bir metin yoluyla iletişim gerçekleşmez. Kısacası yazar kadar okuyucu da metin için önemli bir iletişim ögesidir. Okuyucunun metnin asıl öğelerinden birisi olduğunu yapılan ders içi etkinliklerle görmek her zaman olasıdır. Örneğin metnin ana izleğinin ve izleği oluşturan örgelerinin ya da bağıntısal yapıların ne olduğunu buldurmak okuyucuyu etkin kılmak için yapılabilecek bazı bilimsel yaklaşımlar olacaktır. Ayrıca örgeler ve izlek yoluyla metnin temel yapısını ortaya çıkarma ve örgeler arası ilişkileri bulma ve örgelerin metnin bütünlüğündeki yerini ve işlevini ortaya koymak bu bilimsel yaklaşımların içerdiği uygulama biçimleri olacaktır. Metnin ana düşüncesini ve bu düşüncüyü oluşturan ayrıntıları ortaya koyma edimi bu tür metin incelemesi ile yapılabilecektir. Yine metnin bağdaşıklık ve tutarlılığını sağlayan oluşturucu öğeleri bulma, açıkça belirtilmeyen sezdirimsel yapıları bulma, artgönderimler ve öngönderimleri bulma, bunların metinde nasıl yerleştirildiğini ortaya koyma sırasında öğrenci yeterince etkin olacaktır. Kuşkusuz bunlardan sonra yapılabilecek başka etkinlikler de vardır. Örneğin metinlerarasılık ile ilgili araştırmalar, metindeki bilgiyi yeniden kurgulayıp bir yetizleme* (fr. *dissertation*) yazdırma, metindeki bilgiyi eleştirel olarak yorumlama gibi farklı ders içi etkinlikler de yaptırılabilir. Metin sonrası çalışmalar, daha önce önerilen **Yazma ve Sözbilim** dersi içerisinde yaptırılabilir. Bütün bu etkinlikler metnin anlaşılmasından sonra bir bakıma içselleştirilmesi sürecini oluşturan aşamalardır. Bu aşamada öğrencinin edindiği bilgiyi doğru kullanması ve bu bilgilere bağlı olarak yeni bilgilere ulaşması söz konusu olacaktır.

4. Yazma Aşamasındaki Öğrenci

Yazın derslerinde sorgulayıcı ve metnin iç devingenliğini ortaya koyucu bir izlenceyi sürdüren öğrenciden yeni etkinlikler beklemek daha kolay olacaktır. Bu da okuma edimine bağlı dil kullanımı ve yazma edimi olarak ortaya konulabilir.

Yazınsal metinlerin incelenmesine bağlı olarak sürdürülecek **Yazma ve Sözbilim** dersi bir bakıma **Okuma ve Anlama** dersinin uygulama alanı olarak değerlendirilebilir. Bu derste farklı dil kullanımlarının uygulamaları yapılır. **Okuma ve Anlama** dersinde yapılan etkinliklere benzer örnekler oluşturulmaya çalışılır.

Yazınsal bir metinde dilin farklı kullanım biçimi vardır. Bir dilin en yetkin biçimde öğretilbildiği alan olarak yazınsal metinler gösterilir. Bunun yanında farklı metin tiplerinin özelliklerini de bu tür metinlerde görmek olasıdır. Öğrenci öğrendiği bu farklı metin tiplerini, **Yazma ve Sözbilim** dersinde uygulamaya dönüştürmesi sırasında oldukça yeni bilgiler edinecek ve diğer derslerde öğrendiği bilgilerin uygulaması nedeniyle daha kalıcı olması sağlanacaktır.

Özellikle sürdürülmekte olan kompozisyon dersleri genelde boş ders olarak değerlendirilmektedir. Onun yerine geçebilecek **Yazma ve Sözbilim** dersinde farklı metin tiplerine uygun örnekler yazdırılmaya özen gösterilebilir ve **Okuma ve Anlama** dersinde öğrenilen bilgilerin olanak verdiği ölçüde uygulama örnekleri yaptırılabilir. Öğrencinin gelecek yaşamında sıklıkla başvuracağı birkaç metin tipine öncelik vermek, bu tiplere uygun metin oluşturmayı sağlamak ilgili ders çerçevesinde yapılabilir. Örneğin yaşamı boyunca sıklıkla karşılaşacağı kanıtlayıcı, betimleyici, anlatısal ve söyleşisel metin tipleri üzerinde ayrıcalıklı olarak durmanın bu ders bağlamında doğru olacağını düşünüyoruz. Kişi yaşamı boyunca bir şeyin doğruluğunu ya da yanlışlığını ortaya koymaya çalışır ya da bir durumu, nesneyi, kişiyi betimlemesi ya da tanımlaması istenir. Bu açıdan öğrenilecek bilgi, yaşamın her aşamasında kullanılabilir.

Yazma aşamasında hem sözbilimsel özelliklere hem de farklı metin tiplerini yazmaya önem verilir. Bizde hemen hiç öğretilmeyen kanıtlayıcı metinlerin öğretimi de bu aşamada öne çıkarılmalıdır. Geleneksel kompozisyon derslerinde “Türkiye tarımla mı kalkınır sanayi ile mi?” gibi beylik bir soru verilir. Bu konu ile ilgili tartışma yapılması ya da bir kompozisyon yazılması istenir. İyi de çocuk o güne değin kanıtlayıcı bir metnin özelliğini hiçbir yerde görmemiştir. O zaman kanıtlayıcı metinlerin öğretilmesi hem öğretmen hem de öğrenci temelinde yapılmalıdır diye düşünüyoruz.

Yine kompozisyon derslerinde verilen bilgiler ne yazık ki “bir metin üç bölümden oluşur: giriş, gelişme ve sonuç” tümcesinin sınırlarında kalmaktadır. Ama bir derste ‘betimleyici bir metnin girişi nasıl olmalı?’, ‘sonucu verilen bir kanıtlayıcı metnin ilk kısımları nasıl düzenlenmeli?’ ya da ‘bir anlatısal metindeki anlatıcı ile yazar arasındaki farkı nasıl ortaya koyabiliriz?’ sorularının uygulamaya dayalı yanıtlarının bulunacağı bir **Yazma ve Sözbilim** dersi sanıyoruz daha işlevsel olacaktır.

Sonuç

Yazın dersini yazar adlarının ve roman adlarının öğretildiği ezbere dayalı bir ders olmaktan kurtararak, öğrencinin daha etkin olduğu bir derse dönüştürmek yararlı olur diye düşünüyoruz. Söz konusu derslerle öğrenci hem estetik haz alabilmeli hem de bir metni daha ayrıntılı okuma yollarını görmelidir. Yine böylesi ayrıntılı okumayı yapabilen bir öğrenci sorgulayıcı bir düşünce yapısına sahip olacaktır diye düşünüyoruz. Bir yazınsal metni ayrıntılı olarak okumanın tadına varan bir öğrenciye bu tür metin yazdırma biçimlerini denetmek de olumlu bir davranış olacaktır diye düşünüyoruz.

Kaynakça

- ADAM, Jean-Michel (2000) **Linguistique Textuelle. Des Genres de Discours Aux Textes**, Paris: Nathan-Université.
- BARTHES, Roland (1981) "Réflexions Sur un Manuel" **L'Enseignement de la Littérature** içinde, DOUBROVSKY, T. TODOROV (yönetenler-), Colloque de Cerisy, Paris/Bruxelles: A de Boeck/Duculot, [64-71]
- DOUBROVSKY, Serge (1981) "Le Point de Vue du Professeur" **L'Enseignement de la Littérature** içinde, DOUBROVSKY, T. TODOROV (yönetenler-), Colloque de Cerisy, Paris/Bruxelles: A de Boeck/Duculot, [7-19]
- GOLDENSTEIN, Jean-Pierre (1998) "Du Temps En Histoire Littéraire" **Le Français Dans le Monde, Numéro Spécial "Littérature et Enseignement"** içinde, Paris:Edicef, [46-52]
- GÜNAY, V. Doğan (2002) **Göstergebilim Yazıları**, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- GÜNAY, V. Doğan (2003) **Metin Bilgisi**, İstanbul: Multilingual Yayınları.

ANEWAPPROACHOFLITERATUREEDUCATION

INHIGHSCHOOLS

V.DođanGÜNAY*

Abstract

It is stated that we have always had problems in teaching literature in our country. We can easily say what underlies behind this fact is that we do more memorization based education than that of student centered. In this article, the answer to the question of “*What kind of literature education should be given?*” was sought. In the approach developed, two different lessons (reading and understanding, writing and rhetoric) were suggested. It was suggested that the ultimate emphasis in reading and understanding lessons, though part of it was allotted to the history of literature, was to be given to the students’ understanding and deriving meaning from literature in which students would be more active. Basically, an approach by which the student could read, understand and interpret a text was proposed. Writing and rhetoric lessons were considered as the classes in which the students could practice what they already learned in the other classes.

Key Words: Teaching literature, reading and understanding, writing and rhetoric